

DIALOG

Kresťanský diskusný mesačník

XVIII. ročník ● 2/2025

Rómska
misia

O B S A H

nad obrazmi **4**
DOMINE, NON NISIT TE
R. Nagypal

aktuálne **6**
HĽADANIE PRAVDY
Š. Markuš

RCB K AKTUÁLNEJ **9**
SITUÁCII

TVORIŤ POKOJ **10**
P. Mihoč

rozhovor **12**
MAMA SA VZOPRELA
MENGELEMU...
P. Chudý/Študenti EŠŠ
Prešov

téma **18**
RÓMSKA MISIA
P. Prištiak, S. Krupa

pozdrav spod Kriváňa **26**
O ZDOKONAĽOVANÍ
J. Stupka

fotouvaha **28**
BALÓNY NELIETAJÚ
VYSOKO
A. Č. Tipulová

spod orecha **30**
O KLEBETÁCH
A PREVRATE
B. Piatko

RELAX **31**

Časopis Dialóg vychádza s podporou Cirkvi bratskej,
ale obsah jednotlivých príspevkov nevyhnutne
nevyjadruje duchovné presvedčenia Cirkvi bratskej.

PRIVÍTAME VAŠU POMOC, KTORÚ MÔŽETE POSLAŤ NA ÚČET:
IBAN: SK761100000002621041859, BIC: TATRSKBX, VS: 2025

Redakčná rada: Juraj Institoris, Tomáš Komsrka, Tibor Máhrík, Bohuslav Piatko, Rastislav Števko
Čestný člen: Štefan Markuš

Šéfredaktor: Bohuslav Piatko, bpiatko@swanmail.sk, **Jazyková úprava:** Dagmar Balková

Dizajn a grafické spracovanie: Martin Piatko

Sídlo vydavateľa: Živnostenská 2, 811 06 Bratislava, IČO: 35 757 43

Adresa redakcie: Sadová 28, 900 51 Zohor, č. tel.: 0903 474 142,
e-mail: svatava@swanmail.sk, web: www.dialog.cb.sk

Vydavateľ: Media Svatava, spol. s r.o. **Zadané do tlače:** 12. 2. 2025 **Tlač:** Alfa print, Martin

Obálka: S.Krupa, J. Sabol: Rómska misia

EV: 2670/08 **ISSN:** 1337-6985

LABYRINTEM SNŮ, ILUZÍ A LŽÍ K PRAVDĚ

Seděl jsem ve studiu rozhlasové stanice. Za mixážním pultem mistr zvuku a za mikrofonom redaktor. Byl jsem nervózní. Živý pořad přímo do éteru. Po hodině jsem si vydechl. Přenos skončil. Ale z reproduktorů ve studiu dál pokračovalo proudové vysílání. Vesele hlas moderátorky, popřál dobré ráno, prozradil, že je právě devět a začínáme nový den. Za sklem ve studiu nikdo nebyl, ani zvukař. Vše bylo předem nahráno. Vyjádřil jsem překvapení. Pan redaktor se jen pousmál: „To víš, média, to je jen šalba a klam“. A tak si posluchač sedí u přijímače a představuje si milou hezkou moderátorku za mikrofonom, a přitom ve studiu jen prázdná židle. Jen v komůrce hučí počítač s nahranými pořady.

Při slovech šalba a klam – tedy iluze, mámení – jsem si uvědomil, kolik času strávíme v nereálných a neexistujících světech. Nemáme peníze? Je tu kontokorent a mám pocit, že peníze mám, i když je vlastně nemám. Nakupujeme jídlo podle krásných obrázků, ale ani ty nejsou reálné. Zkušené grafici potraviny domalují, nasvítí, nedo-vaří, aby vynikly barvy. Chybí nám romantika? Dodá nám ji zamilovaný film či kniha. Bující pornografický průmysl nabízí úplný přelud intimnosti. Už i sekulární sexuologové před ní varují. Sklenička ostrého pití nabízí dojem pokoje a spokojenosti. Kospirační teorie přináší iluzi konečné pravdy a převahy nad ostatními: Všichni mi dodnes lhali, ale já jsem už vše pochopil. A ostatní časem také dozrají, a pokud ne, jsou to tupci a ignoranti.

Snivost a něžný přelud patří k životu. Je příjemné i užitečné uvelebit se v ušlechtilých iluzích a imaginaci. Zasnít se, nechat se nést na vlnách příjemné hudby, dobrého jídla a pití či dobrého příběhu. Mám takové chvíle rád. Mezi snem a realitou. Přece jen jsem se vědomě rozhodl vyhledávat aktivity bližší realitě. Rád vzpomínám na dětský oddíl »Lavina«, kde jsem působil. Převlečení do lehce historických obleků jsme proti sobě bojovali měkčenými meči a kopími. Tento styl her se v Čechách nazýval »dřevárna« a je to dodnes „cool“. Byli jsme rádi, že děti hrají na reálné bitvy. Zakoušejí bolest při úderu, námahu v bojích, prohry i výhry. I když jsme si „na něco hráli“, bylo to bližší realitě než virtuálnímu světu počítačových her, který je dnešní generaci tak blízký.

Ale ať se člověk snaží, jak se snaží, je někdy zmaten. Co je realita a co je skutečnost? Co je pravda a co je klam? Možná jste někdy přemýšleli nad tím, kým jste. Jsem skutečný anebo vše se mi jen zdá.

Když jsem zmaten, otevírám Bibli, zdroj reality. Rád si čítávám Žalm 119: *Z tvých ustanovení jsem nabyt rozumnosti, proto nenávidím každou stezku klamu.* Slova o lži najdeme v Bibli až překvapivě hojně. Stovky veršů. Nedávno mě můj bratr v Kristu upozornil na silnou myšlenku apoštola Pavla: *Proto je Bůh vydává do moci klamu, aby uvěřili lži. Tak budou odsouzeni všichni, kdo neuvěřili pravdě, ale nalezli zalíbení v nepravosti.* (2 Tes 2, 11) Je to velmi neblahý stav, dokonce projev soudu Božího, když shledáme, že lež je důvěryhodná a začneme ji milovat. Bojím se, aby se mi to nestalo. Křesťan je ten, kdo by měl hledat, mluvit a milovat pravdu. Neměl by ji vlastnit, to je další velmi rafinovaná ďábelská iluze. Měl by žít v její blízkosti. Ale někdy musí projít labyrintem lží a polopravd. A když jsem hodně zmaten a nevím, čím jsem a kým jsem, dávám si známou odpověď: „Jsem tvým Bože“. Pán Bůh mě vidí opravdově a skutečně. Proto je dobré k němu přilnout. ■

PETR KUČERA,
kazatel CB Bratislava-Cukrová

STĚPČEK:

DOMINE, NON NISI TE

RICHARD NAGYPAL

VÝKRIK DO TMY

Keď som nedávno napísal úvahu o najstručnejších dejinách Zeme, požiadal som manželku o „privátnu recenziu“. Bola stručná:

„Žiaľ, je to pravda, ale je to opäť iba výkrik do tmy. A ľudia nechcú výkriky do tmy, ľudia chcú riešenie ...“

Tým vystihla podstatu nášho najväčšieho problému: ľudia chcú riešenie, ale od iných. Ako by seba nepovažovali za kompetentných riešiť spoločenské problémy. A sú ochotní podriaďiť sa politikom, ktorí sa tvária, že problém vedia vyriešiť.

Avšak riešenie nie je v silách jedinca ani v silách malej skupiny. I keby to boli najchytrejší ľudia na svete. Na riešenie sa musia podieľať všetci. Alebo presnejšie: na riešenie sa musí podieľať rozhodujúca časť spoločnosti.

Riešenie bude možné vtedy, keď viac ako polovica ľudí bude schopná a ochotná rozoznať lož od pravdy, až vtedy, keď väčšina ľudí bude prekážať, že do riadiacich funkcií sa dosadzujú ľudia nie podľa ich schopností, ale podľa ich straníckej príslušnosti. Až potom, keď nebudú súdiť sudcovia, pre ktorých je najvyššou hodnotou vôľa politikov a nie spravodlivosť. A zdôrazňujem, je jedno, či to je vôľa pravicových, ľavicových alebo iných politikov.

Pokiaľ sa tak nestane, budeme počúvať iba výkriky do tmy. A aj to iba dovtedy kým výkriky do tmy neprehlúši krik politikov. ■

Ivan Turek

V histórii kresťanských obrazov sa často vykresľovali fiktívne stretnutia medzi Kristom a jeho nasledovníkmi. Imaginárne rozhovory medzi Bohom a svätcom, Mária a dieťaťo vedľa cirkevného otca, ktorý žil stovky rokov po Kristovom narodení, vymyslené konverzácie medzi dvoma kresťanskými velikánmi, žijúcimi v iných storočiach... Tieto obrazy nám odhaľujú snahu umelcov predstaviť si, aké by to bolo, keby sa Ježiš stretol nie s Petrom, Pavlom alebo Judášom, ale s Bonhoefferom počas svetovej vojny alebo s Augustínom v jeho hriechu alebo Sattlerom pri jeho mučení. Alebo aj s nami. V našej škole, v autobuse alebo v rozhovoroch. Stretnutie s Bohom je ako iskra pri pušnom prachu. Keď sa to stane, začnú sa diať veľké veci. Akurát každý je pri Bohu len tak blízko, ako chce.

Santi di Tito, maliar z Florencie namaľoval v roku 1573 dielo, v ktorom si predstavuje Akvinského a ukrižovaného Krista. Nielen Kristovu ikonu, sochu alebo obraz, ale skutočne živého Krista z mäsa a kostí. Tito je považovaný za jedného z najcitlivejších maliarov protireformačného umenia. Bol známy tým, že okrem verejných obrazov maľoval aj obrazy „pre svoju vlastnú zbožnosť“ s cieľom prehliť svoj vzťah s Kristom. Tento obraz vychádza z historického záznamu, čiže sa možno naozaj stal.

(Tomáš Akvinský je jedným z najväčších teológov všetkých čias. 6. decembra 1273, keď mal 49 alebo 50 rokov (nevieme kedy sa narodil) nastal zlom, kedy zo dňa na deň zanechal svoje nedokončené dielo a odmietol viac písať. Dôvod bol veľmi tajomný.)

V roku 1272 dokončil Akvinský druhú časť svojho najväčšieho diela Suma teologická. Raz v noci, v kaplnke dominikánskeho kláštora v Neapole, sa udiala potýčka, ktorú Tito zachytil na tomto obraze. Záznam o tomto incidente nám zanechal Dominik z Caserty, ktorý sa skryl a pozoroval Tomáša pri jeho modlitbe. Začul hlas z kríža, ktorý mu hovoril: „Tomáš, dobre si o mne písal. Akú odmenu si žiadaš?“

Ako Aladin a jeho čarovná lampa. Čo by si od Boha žiadal ty? Veľa peňazí alebo slávy? Intragramový účet s miliónmi sledovateľov? Čokoľvek to je, odhaľuje to o tebe viac, ako si myslíš. Akvinský odpovedal dnes už slávnymi slovami: „Domine, non nisi te,“ – „Nič, len teba, Pane.“

O niekoľko dní na to, 6. decembra 1273, mal v tej istej kaplnke hlboký duchovný zážitok, o ktorom nevieme veľa. Vieme len to, že po

Santi di Tito:
Vízia sv. Tomáša Akvinského

ňom vyhlásil, že všetko, čo napísal, je v porovnaní s tým, čo videl iba slama (slovo, ktoré použil je grécke slovo *skybala*, ktoré používa apoštol Pavol v liste Filipským, keď hovorí, že všetko považuje za smeti. „Slama“ a „smeti“ sú len diplomatickým prekladom, *skybala* je v skutočnosti výkal). Takto veľikán ohodnotil svoje najväčšie dielo v histórii teológie.

Viac už odmietol písať a o pár mesiacov na to ako štyridsaťdeväťročný zomrel.

Na Titovom obraze vidíme Krista, ktorý má skutočnú podobu. Nie je to príbeh z dávnych čias, ale skutočný Ježiš, ktorý zomiera teraz. Hlavou sa nakláňa k svojim priateľom: k Akvinskému vpravo a svojmu milovanému učeníkovi Jánovi. Pod krížom vidíme Máriu, Ježišovu matku, o ktorej z Biblie veľa nevieme, ale vidíme ju pri kľúčových momentoch Kristovho života. Mária Magdaléna, ktorá objíma kríž, nástroj svojho uzdravenia (Ježiš ju vyliečil z choroby už počas jej života v Lk 8, 2). Vľavo je Katarína Alexandrijská, katolícka svätica zo 4. storočia, ktorá odmietla ponuku cisára Maxentia na sobáš a on sa ju rozhodol zlomiť na kolese s vyč-

nievajúcimi hrotmi. Koleso sa však zlomilo, a preto bola štátá mečom.

V pozadí vidíme dišputy nezainteresovaných teológov, pre ktorých je Kristus len objekt poznania a nie dôvod k údivu. Vidia vzťah Akvinského a Ježiša, ale sami ostávajú v úzadí. Sú to premúdrelí všetci, ktorí poznajú veci o Bohu, ale nie Boha. Ktorí chodia do kostola, počúvajú svojich obľúbených kazateľov, svoje nabombované podcasty, nablýskané chvály, ale ktorí sami ostávajú nedotknutí. Títo ľudia, ktorých je v cirkvi stále veľa, pripomínajú príbeh rabína, ktorý po smrti dostal možnosť ísť do neba, alebo ísť na prednášku o nebi a on si zvolil prednášku.

Akvinský však stojí v prvej lavici diania. Dáva sa priamo na Krista a s otvorenou Bibliou ukazuje, že Kristus je ten, o kom hovorí celá Biblia. Súhlasí s Pavlom, že nezaujímajú ho nič iné, iba *Ježiš Kristus a to ten ukrižovaný* (1Kr 2, 2), že kríž je centrom Biblie, že kríž má byť centrom nášho života.

Je v tvojom živote kríž? Ak nie, ak nedostávaš ani triesky z kríža, tak nie si pri kríži dost blízko. ■

zdroj: LeaderExpres

„To není odjezd a není to ani sbohemdání, nanejvýš trochu nejistý pokus přejít na nějakou jinou hru a odchýlit někam jinam obvyklou stezku“.

Dante Marianacci, taliansky básnik (preklad Zdeňek Frýbort)

PODOBENSTVO O SKRYTEJ PRAVDE

ŠTEFAN MARKUŠ

Z hasidskej literatúry poznáme príbeh o rabínovi, ktorý upokojoval svoju osemročnú vnučku. Príbehla k starkému so slzami v očiach a rozpovedala svoj príbeh. S priateľkami v parku sa hrali na schovávačku. Keď prišla na rad, aby ju ostatné hľadali, našla dokonalú skrýš. Dlho ju hľadali, no nevedeli ju nájsť. Hodinu čupela v úkryte, namrzená z neho vyšla a zistila, že ostatné už hrali inú hru. Urazená odišla domov. Múdry rabín sa zamyslel nad príbehom. Hľa taký je každodenný život.

Skúsenosť sklamanej vnučky je podobenstvom (parafrázou) o neodhalenej realite pravdy. Pred rokmi sme začali pravdu odkrývať na námestiach v mrazivom počasí. Po tridsaťpäťročnom úsilí začíname uvažovať o jej existencii. Kresťanská výchova nás nabáda, aby sme sa nevzdávali a hľadali ďalej, lebo iba poznaním pravdy „nás pravda vyslobodí“. Ona je však ukrytá a my strácame svoju fantáziu. Kde sme ju ešte nehladali? Prečo je taká tajomná

a nevyšle nejaký signál o jej lokalite? Pozoruje nás zo svojho úkrytu a zabáva sa na našej námahe? Kto však vie, či sa v ukryte necíti opustená a izolovaná. Teší sa, že nie je s nami? Pravda je však taká, že chce byť objavená a privlastnená. Neukrýva sa z rozmaru.

Po neúspešných pokusoch začíname uvažovať nad jej hodnotou. Stojí vôbec za námahu ju objaviť? Vytrvalosť v hľadaní nahrádzame aj my inou hrou. Detská schovávačka „dospelákov“ prestala zaujímať. Moderný svet má jednoduchšiu hru. Pravda sa však vo svojej skrýši urazila. Odišla z parku. Čo by sme mali urobiť, aby sa vrátila medzi ostatných?

Schovávačka

Prečo pravdu nachádzame tak komplikovane? Na otázku jestvuje niekoľko odpovedí. Tá najjednoduchšia je obsiahnutá v samotnom príbehu urazenej vnučky. Pri schovávačke sa hľadajúce hráčky

rozbehnú na všetky svetové strany parku, neuvažujúc o fakte, že kamarátka sa mohla schovať len na jednej strane parku. Nekoordinujú svoje poznatky a kooperáciu odmietajú. Nakoniec všetci dochádzajú z záveru, že na žiadnej svetovej strane sa kamarátka nemohla schovať. Každá chcela samostatne jej skrýšiu objaviť. V tom tkvie princíp schovávačky. Získať právo ukrývať sa v následnej hre je cieľom a hra je súťažou. Takže, keby hneď niektorá vedela, ktorým smerom vnučka rabína našla svoj úkryt, nemôže prezradiť. Hráčky sa po čase stretnú na lúke a dohodnú sa, že ďalšie hľadanie je márne. Nápad zahrať si inú hru je riešením neúspechu. Nech kamarátka čupí v skrýši, bez nej sa obídeme.

Záver schovávačky však nedáva zmysel. Pre mnohých je však podnetom k novému začiatku. Začnú inú hru, pravda zostane v neobjavenej skrýši. Nová hra vyhovuje všetkým. Najhorším znakom novej hry bez kamarátky je, že sme zabudli čo sme mienili v predchádzajúcej hre docieľiť. Niečo objaviť, niekoho definitívne nájsť. Nepripomína nám to dnešnú situáciu na Slovensku?

Pravda bolí

Druhá odpoveď je zložitejšia. Odpoveď musíme začať inou otázkou. Chceme sa naozaj dozvedieť pravdu o skrýši? Ako sa vyrovnáť s našimi úspechmi či nezdarmi? Problém už súvisí s pravdou o nás samých. Najmä s našou aroganciou a nespravodlivým konaním. Život spoločnosti je sprevádzaný výzvami a poznanie pravdy vždy človek prežíva v šoku, lebo pravda – či chceme alebo ani nie – môže byť krutá a spojená s obavami. Preto je pravda – napriek jej neodškriepiteľným prívlastkom – nechcená. Pravda totiž bolí, fyzicky aj psychicky. Nik si neželá neanticipované a vopred nepripravené prekvapenia. Únik od neželených a nepríjemných vecí v živote však nejestvuje. Vyrovnávanie sa s touto realitou *homo sapiens* prijíma so vzdorom, avšak s racionálnou adaptáciou. Neželané danosti prinášajú do života zmeny, na ktoré ľudia zo vzdialeného prostredia od pravdy nedokážu reagovať dostatočne pružne. To preto, lebo nedokážu pochopiť, že nepríjemné udalosti v živote určitým spôsobom súvisia s neobjavenou pravdou. O sebe samom. Pravda, na rozdiel od urazenej vnučky v parku, neodchádza z prostredia ľudí. Zostáva ukrytá a trvá na svojom odhalení. Jednoducho pravda zostáva, lebo je nevyhnutnou súčasťou civilizovaného sveta – ako vzduch a voda. Napriek skutočnosti, že jej hľadáním sme občas vysilení.

Smiešna historka

Spomínam si na videoklip zo školenia o modernom manažmente. Lektor prednášal o potrebe pripravenosti človeka na zmeny. Klip poukazoval na dôsledky, keď na výstrahu o nejakej zmene človek reaguje záporne, resp. keď ju pochopí nesprávne. Mladá žena po skončení práce si sadá do športové-

ho kabrioletu a známou cestou sa ponáhľa domov. Cestu pozná a prešla by ju aj so zatvorenými očami. Oblúbenú pravotočivú zákrutu, do ktorej dobre nevidieť, vyberala zvyčajne zvýšeným tempom. Blí-

žila sa k zákrute a mienila pridať plyn, keď oproti prichádzajúci cyklista jej mával, aby skôr spomalila. Pribrzdila a cez otvorené okno počula výkrik muža: „Krava!“ Urazila sa a nahnevane stihla zakričať: „Somár!“ Prudko stlačila pedál a akcelerovala do zákruty. Vzápätí havarovala. Za zákrutou ležala na ceste zranená krava. Smiešna historka, avšak mnohovranná. Hovorí o tom, čo môže nastať po nejakom šoku. Po šoku z pravdy.

Budík

Na Slovensku vnímame opakované hádky politikov, nekultúrne prejavy v parlamente, vulgárne vyjadrenia, osobné útoky a zosmiešňovanie oponentov. Účastníci televíznych besied si skáču do reči. Nik nepočúva druhého. Poslucháčov pred obrazovkami nútia k tomu, aby siahli na ovládač a prepli kanál. Politici legalizovali reč krčmy štvrtej triedy a povýšili ju na írečitý dorozumievací prostriedok. Občania mimo politiky prestali rozumieť, čo slovenskí politici chcú svetu komunikovať. Čo sa to vlastne stalo s našim jazykom? S novou hrou koalíčna vláda nám zrejme naznačuje, že pri novej hre treba zahodiť starý slovník. Nebadane sa približujeme k zmene paradigmy civilizačného vývoja. Niečo sa s nami určite udeje. Zatiaľ nevidíme do zákruty. Zrýchľujeme a neočakávame blížiacu zrážku. Varovania ignorujeme, lebo toho, kto máva na ceste, vníma autokracia ako takého, kto chce ublížiť. Rúti-

me sa do zákruty s vedomím, že sa nič nemôže pripodiť. Kde je pravda? Máme vôbec nejaké riešenia?

„Nik nemá rád svoj budík“, povedal niekde Maurice Samuel. Elektronický budík nám pritom zvoní každé ráno. Rýchlo siahneme na klapku v nádeji, že prestane, ale o chvíľu sa ozve opäť. Po niekoľkých opakovaní pri pokuse umlčať budík máme dve možnosti. Buď sa mu podrobíme, alebo vytrhneme šnúru zo zástrčky. Ako sa rozhodneme? Na Slovensku sa väčšina zachová iracionálne. Znefunkční budík, lebo nepotrebujeme budíky. Zbytočne vyvolávame paniku v Európskom parlamente. Vydržte, obratom na Východ sa všetko vyrieši. Zvyknite si na novú hru. Budeme hrdinami sveta v znášaní vlastných prehier.

Nová pravda

Najhoršia odpoveď na otázku problému hľadania pravdy nachádzame v devalvovaní stupnice etických hodnôt. Tridsaťdva rokov po vzniku samostatného Slovenska sa politickí exhibicionisti nanovo pokúšajú národu nahovoriť, že neobjavená pravda je mýtus. Ak vôbec existuje, potom je celkom inde. Predsa v krajine pod Tatrami budeme preferovať slovenskú hru s novými pravidlami. Geniálne ich stanovili experti na politiku štyroch svetových

strán. Hľadanie reality je teda márnosťou. Občania, nebojte sa! Nová zostava hráčov vybojuje pre ľudí to najlepšie. Budú rozmýšľať za všetkých, aj konať, rozhodovať a navedú vás na cesty k blahobytu. Nová pravda je konečná a nemeniteľná. Zabudnite na všetko, čo vysnili kaviarenski slniečkári, samozvaní intelektuáli, namyslení vedci a umelci. Stojíme na prahu krásneho zajtrajška.

Lenže v každodennom živote ľudia zakusujú, že pravda nie je takou, akou sa zdá. Vždy sme znepokojení, ak sa objavia alternatívy. Nie raz sme sa presvedčili, že akákoľvek alternatíva k realite dneška je dočasná – účelovo vymyslená. Síce falzifikáty mobilizujú, znamenajú však stratu času a energie.

Sme v situácii, keď autokraticky uvažujúci politici bezprecedentne začali realizovať ten „trochu nejistý pokus prejsť na niejakou inú hru a odchýliť niekam inam obvyklou stezku“. Ako väčšina sa však nevzdávame a tvrdíme, že Marianacci hovorí o optimizme a nie o odbočení do beznádeje. Nedopustíme, aby skrytá pravda zostala trvale neobjavená. Neutečieme z hracej plochy a nepristúpime na nijakú novú hru. Nevzdáme sa hľadania pravdy v kontexte liberálnej demokracie a pri vysielaní výstražných signálov pred karambolmi vytrváme „až do konca času“ (ako sa vyjadril Brian Greene).■

RADA CIRKVI BRATSKEJ k aktuálnej spoločenskej situácii

Beda tým, čo zlé nazývajú dobrým a dobré zlým, čo tmu pokladajú za svetlo a svetlo za tmu (Izaiáš 5, 20).

Vážení predstavitelia vlády, politici, aktivisti, novinári, ľudia vyjadrujúci sa vo verejnom priestore, na slovách záleží. Boli nám dané, aby sme nimi pomenovali skutočnosť a komunikovali spolu v nádeji na dorozumenie. Nikto nedokáže slová používať vždy úplne pravdivo a presne. Stáva sa, že skutočnosť slovami vedome či nevedome skreslíme.

V našej spoločnosti však dnes vládne prevrátený jazyk. Agresor a strojca vojny je nazývaný spojencom, napadnutá Ukrajina a jej prezident sú terčmi slovných útokov. Dobro je zlom, zlo dobrom, svetlo tmou, tma svetlom.

Slová sú dnes predstaviteľmi politickej moci cynicky zneužívané. Lož sa stala pracovnou metódou. Vulgárny jazyk dennodenne slúži na dehumanizáciu názorového oponenta. Nejde už o hľadanie pravdy, ale iba o udržanie moci. Ocitli sme sa v hlbokkej kríze dôvery. Na slovách už nezáleží, len málokto im verí, lebo sú vyprázdnené prevráteným jazykom.

Niektorí politici slová používajú na rozsievanie strachu z vojny a na zastrašovanie tých, ktorí chcú prejavit kritický občiansky postoj. Zazneli dokonca i vety spochybňujúce ukotvenie Slovenska v západných demokratických štruktúrach. Buď boli vyslovené neuvážene, alebo naopak s plnou vážnosťou. Ani jedna z možností však nie je dobrá. Na slovách záleží!

Toto zlovoľné prevrátenie jazyka za účelom udržania moci spôsobuje polarizáciu spoločnosti. Sú nastolované zástupné témy, ktoré majú odvádzať

pozornosť od skutočných problémov našej krajiny – od rastúcej chudoby, korupcie, krízy v školstve, zdravotníctve, v oblasti životného prostredia či v kultúre.

Reč je odrazom vnútra každého človeka. Ako povedal Kristus: *Z plnosti srdca hovoria ústa*. Jazyk priamo súvisí s hodnotovým nastavením človeka. Nie je možné dennodenne klamať v mene udržania si moci a zároveň byť autentickým kresťanom, či človekom s jasným morálnym kompasom.

Apelujeme preto na zodpovednosť každého, kto vstupuje do verejného priestoru a vyjadruje sa v ňom. Nesieme zodpovednosť pred Bohom i pred občanmi za formovanie verejného diskurzu v tomto nefahkom období histórie.

Ako kresťania veríme, že Slovo sa stalo telom. Ježiš bol plný pravdy a milosti. Dokázal sa spravodlivo rozhnevať, no predovšetkým komunikoval lásku, pokoj a zmierenie. Ľudí z rôznych názorových táborov vyzýval k pokániu – teda k bytostnej zmene zmýšľania. Prekonajme malichernosti, čo nás delia a spojme sa v jednote ľudí dobrej vôle. Vyzývame preto všetkých ľudí, ktorým záleží na dobre našej krajiny k pravdivosti, zmiereniu, pokániu a k zodpovednému používaniu jazyka.

Máme nádej v lepšie Slovensko, v spoločenstvo ľudí, ktorých slová budú prameniť z dobre nastaveného morálneho kompasu, v krajinu, kde sa nám spolu dobre žije a kde je miesto pre každého človeka dobrej vôle. ■

V Bratislave, dňa 28. januára 2025

TVORIŤ POKOJ

PETER MIHOČ,
biskup východného dištriktu ECAV

V týchto dňoch s veľkým vnútorným znepokojením pozorne sledujem udalosti, ktoré zasahujú a zmietajú život našej spoločnosti, vyvolávajú napätie, obavy a neistotu.

Pokoj sa v spoločnosti nedá nariadiť, pokoj sa tvorí. Spoločenské napätia, obavy, neistota, mediálna manipulácia, šírenie strachu nahľadávajú jeho podstatu. Spoločnosť vedená strachom sa nemôže rozvíjať ani napredovať. *V láske nieto strachu, ale dokonalá láska vyháňa strach...* (1Jn 4, 18). Manipulácia a šírenie strachu sú prejavmi morálneho úpadku, ktorý pôsobí nejednotu a nedôveru v spoločnosti.

Ako spoločnosť túžime po pokoji, na to je však potrebné, aby sme sa stali tvorcami pokoja. Tvoríť pokoj znamená hľadať pravdu v láske, hľadať dobro, ktorým dokážeme premáhať zlo, hľadať spravodlivosť a vymožitelnosť práva tam, kde sa prekrúca podľa záujmových potrieb. Václav Havel vo svojej eseji *Moc bezmocných* píše: „Život v pravde predstavuje hrozbu pre systém postavený na lži.“

Tvoríť pokoj znamená denne sa pozeráť pravde do očí. Ak pravda nemá miesto vo verejnom živo-

te, ľudia strácajú dôveru v inštitúcie a celý systém sa postupne rozkladá. Spravodlivosť je základným pilierom pokojnej spoločnosti. Bez nej niet dôvery v právny štát ani v budúcnosť. Cestou k upokojeniu spoločnosti je spravodlivé súdne konanie so všetkými, ktorí zneužívali moc, rozvracali verejné financie, alebo zasievali nedôveru do srdca občanov. Len spravodlivosť môže obnoviť integritu našich inštitúcií a dôveru v spoločnosti.

„Keď ľudia prestanú veriť v pravdu, začnú veriť čomukoľvek.“ Preto je spravodlivosť zakorenená v Božích princípoch nevyhnutná pre zdravé a pokojné spolužitie.

Ako cirkev sme počas 40 rokov okúsili ovocie totality, neslobody slova, vyznania, pohybu a ďalších slobôd. Spoločenskú zmenu pádu komunizmu sme vnímali ako začiatok nového rozvoja nielen cirkvi, ale aj spoločnosti. Vstupom do demokratického sveta sme získali dar slobody, avšak Biblia nás učí, že táto sloboda nemôže byť svojvôľou, ale zodpovednosťou. Sloboda nie je len právom, ale aj zodpovednosťou, s ktorou máme starostlivo nakladať na všetkých úrovniach života štátu, spoločnosti, ale

aj osobných životov. Tento dar slobody nám dáva možnosť nielen budovať lepšiu budúcnosť pre našu krajinu, ale zároveň byť zodpovední voči hodnotám, ktoré sú základom demokracie – spravodlivosť, transparentnosť, úcta k človeku a rešpekt k pravde.

Sloboda však nesmie byť zneužívaná na svojvoľné presadzovanie individuálnych či skupinových záujmov. Sloboda je dar, ktorý nás zaväzuje konať to, čo je dobré, a odmietat to, čo je zlé (C. S. Lewis). Tento dar si zasluhuje, aby sme ho prijali so zodpovednosťou voči Bohu, blíznym a celej spoločnosti. Slovensko je a túžim, aby zostalo súčasťou demokratického sveta, ktorý rešpektuje našu národnú identitu. Zároveň buduje spoločné vzťahy na všetkých úrovniach spoločenského, hodnotového a politického života. Sloboda je zároveň volaním k hľadaniu spoločného dobra. Každý nesie zodpovednosť za svet, v ktorom žije. Podľa miery zodpovednosti, ktorú sme prijali na rôznych úrovniach života spoločnosti, sme povolaní vlastnými rozhodnutiami prispievať k budovaniu spoločnosti, ktorá je založená na rešpekte, úcte a vzájomnej pomoci.

Tvorit pokoj znamená aj prejavit solidaritu. Ako kresťania sme povolaní byť svetlom v tmách, prejavovať lásku, solidaritu a stáť na strane pravdy. Tragické udalosti na Ukrajine, aj v iných končinách sveta, nám opäť pripomínajú, aká krehká je sloboda a aké zničujúce následky má agresia voči slobodným štátom a nevinným ľuďom.

Cirkev, spolu s mnohými neziskovými organizáciami, počas tohto konfliktu aktívne poskytovala humanitárnu pomoc. Táto pomoc nebola len

prejavom solidarity a lásky k trpiacim, ale aj jasným postojom voči každej agresii a násiliu. Dobrom premáhajme zlo, to je dôležitá biblická výzva. Súcit a pomoc obetiam nespravodlivosti sú prejavmi kresťanskej lásky, ktorú nám prikázal Kristus: *Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili* (Mt 25, 40). Pozývam všetkých ľudí dobrej vôle, aby v tejto pomoci vytrvali a dokázali, že Slovensko má otvorené a citlivé srdce. V prípade ukončenia štátnej podpory, najmä tým najzraniteľnejším, ostaňme aktívni v láske. Ukrajina je dnes symbolom zápasu o slobodu, spravodlivosť a nádej. Slovensko ako súčasť demokratického sveta nemôže byť voči tomuto zápasu ľahostajné. Naša aktívna účasť a solidarita sú nielen prejavom morálneho postoja, ale aj potvrdením našej oddanosti hodnotám slobody a dôstojnosti každého národa a človeka. Pripomíname si slová proroka Izaiáša: *Beda tým, ktorí dobro nazývajú zlom a zlo dobrom, čo menia tmu na svetlo a svetlo na tmu, čo menia horké na sladké a sladké na horké* (Iz 5, 20).

Ako kresťania sme povolaní byť hlasom pokoja, zmierenia a lásky. Vyzývam nás všetkých – občanov, verejných činiteľov aj predstaviteľov štátu – aby v zodpovednosti za druhých nešírili nepokoj, ani nenávisť, ale v zodpovednosti za dar slobodu chránili v dialógu a rešpekte.

Modlime sa spoločne za Slovensko, aby sa stalo krajinou, kde pravda, spravodlivosť a zodpovednosť nie sú len slovnou mediálnou hračkou, ale realitou života. ■

24. januára 2025

STARÁ MAMA SA VZOPRELA MENGELEMU A PREŽILA

PETROVI CHUDĚMU, učiteľovi, policajnému funkcionárovi a tajomníkovi Židovskej náboženskej obce v Prešove kládli otázky študenti Evanjelickej spojenej školy v Prešove:

JAKUB MIHOČ, MATÚŠ ANDER a ALEX ČINTALA

Spracovala: EMÍLIA MIHOČOVÁ

Foto: NINA MIHOČOVÁ, MATEJ ČURLÍK a rodinný archív P. CHUDĚHO.

Každý z nás je spojený neviditeľnými koreňmi s rodinou, v ktorej sa narodil. Kto boli vaši predkovia?

Pochádzam z relatívne bohatej židovskej rodiny, môj pradedo mal obchod a krčmu v Mereticiach v Prešovskom okrese. Prababka zomrela ešte pred vojnou. Mali len jednu dcéru – moju babku.

Vydala sa za Vojtecha Lustbádera, syna židovského mäsiara z Prešova. Vyštudoval právnickú fakultu v Bratislave a ako jeden z prvých ju po vzniku Československej republiky absolvoval už v slovenskom jazyku. Najprv sa stal notárom v Chmeľove, a potom okresným notárom v Giraltovcich. Stará mama ako manželka notára patrila medzi veľké dámy, preto nepracovala. Narodilo sa im jedno dieťa – moja mama Klára. Bola pekná ako bábika, preto ju všetci celý život volali

iba „Babi“. Mala šťastné detstvo a dobrých rodičov, vzorne sa o ňu starali.

Pokojný rodinný život narušil nacizmus a nástup Hitlera k moci, ktorý rozpútal 2. svetovú vojnu. Vaša mama Klára Lustbáderová bola vtedy žiačkou prvého ročníka Evanjelického kolegiálneho gymnázia v Prešove. Ako vás zasiahli veľké svetové dejiny?

Dedo viac nesmel vykonávať notársku prácu a vylúčili ho zo štátnej služby, hoci sa tomu bránil. Chcel pracovať pre Slovenskú republiku. Samozrejme, predstava židovského notára v štátnej správe bola naivná.

9. septembra 1941 vyšiel Židovský kódex, na základe ktorého boli žiaci židovského pôvodu vylúčení zo štúdia na stredných školách. Mama mala

16 rokov, keď ju naložili do prvého transportu, vypraveného 24. marca 1942 z vlakovej stanice v Poprade. Do Osvienčimu vtedy vyviezli 1 000 slobodných dievčat z východného Slovenska. Heather Dune Macadam o tom napísala knihu *999 – príbeh neobyčajných žien z prvého transportu*. Jedno z dievčat pri prevoze zomrelo, a tak ich do Osvienčimu prišlo „iba“ 999. V knihe je aj príbeh mojej mamy Kláry „Babi“ Lustbáderovej.

Paradoxne, sú aj dnes – napriek všetkým svedectvám a dôkazom – niektorí ľudia schopní holokaust popierať. Čo spôsobil vašej rodine?

V koncentračnom tábore zahynula celá moja rodina, 13 rodinných príslušníkov. Dedo, notára, dali do kameňolomu a o tri dni bol mŕtvý. Vrátili sa odtiaľ po

troch rokoch len dve ženy, moja babka a mama.

Mama z Osvienčimu prišla v zlom zdravotnom aj psychickom stave. Ani slovom nespomenula, čo sa v koncentračnom tábore dialo. Akoby zo svojho mozgu úplne vytesnila tri a pol roka osvienčimskej tragédie. Pár čriepok viem od babky, ale veľa sme o tom nerozprávali. Teraz, keď som tajomníkom Židovskej náboženskej obce, by som chcel vedieť viac podrobností, ale už sa niet koho pýtať.

Čo útržky spomienok odhalili o tábore smrti?

Mama pracovala v hale, kde triedili veci, ktoré si Židia do koncentračného tábora doniesli. Do transportov si mohli zobrať 50 kíl batožiny, a keď vystúpili z vagona, museli ju odovzdať. Mama bola na úseku, kde vytlačali zubnú pastu – tuby vtedy ešte neboli z umelej hmoty ako teraz, ale z cínu, ktorý sa používal na výrobu zbraní. Práve do zubných pást si ľudia často ukrývali brilianty alebo peniaze – v nádeji, že ich v prípade potreby budú môcť použiť. Samozrejme, nemali na to nárok. Stará mama spomínala aj pravidelné sčítavania na tzv. „apel platzi“, kam museli nastupovať aj v noci a stáť v mraze celé hodiny. Mama mala vytetované číslo 1 366. Je pomerne nízke, keďže prišla do Osvienčimu medzi prvými.

Ako je možné, že sa starej mame podarilo prežiť, keď ľudí vo vyššom veku posielali nacisti do plynových komôr medzi prvými?

Raz spomínala jedno triedenie, pri ktorom doktor Mengele určoval, kto zomrie, a kto bude žiť. Ju poslal do zástupu odsúdených na smrť v plynovej komore. Babka sa však k Mengelemu odvážne vrátila a po nemecky mu povedala: „Som ešte mladá, chcem žiť a pracovať.“ A vtedy sa stal zážrak. Doktor zdvihol bakulu, ktorou robil sekciu a vrátil ju naspäť

do tábora živých. Jej dcéra Klára už umierala od žiaľu, že mama zomrie v plynovej komore.

Hovorila mi však aj jednu, a asi jedinú, veselú príhodu z Osvienčimu. V prvom transporte bola aj pani Schönbergová, od mamy o dve hlavy vyššia. Keď pochodovali na „apel platz“, tak Kláre drevkami stále stúpala na nohy. Po vojne k nám chodievala takmer denne a neustále sa za to ospravedľovala.

Vy ste sa narodili päť rokov po skončení vojny. Aké máte spomienky na detstvo, ktoré majú zásadnú schopnosť formovať naše vnímanie sveta a náš prístup k životu?

Mal som veľmi komplikované detstvo. Mama sa v roku 1947 vydala za policajného dôstojníka, ktorý slúžil v Mereticiach – práve v ich rodičovskom dome bola po vojne zriadená žandárska stanica. Ja som sa narodil v roku 1950 a o dva roky neskôr prišiel na svet brat Bronislav, žiaľ, mentálne aj fyzicky postihnutý. V Osvienčime robil na mojej mame pokusy doktor Mengele, a tak porodila choré dieťa. Otec bol ťažký alkoholik, bil nás a vyhánal z domu. Hocikedy sme museli v noci utekať len v nočnej košeli, na čo spomínam veľmi nerád. V roku 1956 sa rodičia rozviedli a odvtedy som svojho otca už nevidel.

Po rozvoze rodičov ste sa presťahovali do Prešova. Ako sa vám žilo v meste, kde je aj krásna ortodoxná synagóga, v ktorej sa pred vojnou koncentrovala početná židovská náboženská obec?

Bývali sme na Hlavnej ulici v stiesnených podmienkach. Staré domy boli neupravené, studené a zatekali. Žili sme len s babkou a mamou a boli sme veľmi chudobní. Napriek všetkému si na detstvo a mladosť spomínam rád – tie dve ženy sa mi snažili vyjsť v ústrety v najväčšej možnej miere. Viedli ma k tomu, aby som

bol so všetkým spokojný, a to napriek veľmi biednym pomerom, v ktorých sme žili.

Čo robila vaša mamička po vojne?

Po návrate z koncentračného tábora si, žiaľ, nedokončila gymnázium. Ani neviem prečo, veď školy už po pár mesiacoch vydávali diplomy. Asi pre pocit viny z toho, čo sa tu dialo. Mama bez ukončeného stredoškolského vzdelania robila celý život drobnú úradníčku na pošte za pár korún, niekedy sme nemali ani na chlieb. Pre zlý zdravotný stav išla potom na invalidný dôchodok. Žili sme biedne a ťažko, ale akosi sme prežili.

Ľudia, ktorí prežijú ťažkú traumu, už zväčša nedokážu žiť „normálne“, ani sa zbaviť pocitu ohrozenia. Trápila aj vašich blízkych neistota z toho, čo ešte môže priniesť budúcnosť?

Z Osvienčimu si mama odniesla jednu obsesiu – veľmi sa bála, ak sme náhodou doma nemali aspoň kúsok chleba. Keď bola nedeľa a obchody boli zatvorené, musel som ako chlapec ísť niekde do reštaurácie a žobroniť o štvrt chleba. V koncentračnom tábore bol totiž kúsok chleba šancou na prežitie.

Babka s mamou nevedeli, či sa holokaust nevráti, preto veľmi tajili môj židovský pôvod – len aby o tom nikto nevedel. Napokon, ako všetci, čo prežili holokaust. Nakoniec sa to však aj tak všetci dozvedeli. Podľa židovských náboženských predpisov je ten, kto pochádza zo židovskej matky Židom, či sa mu to páči alebo nie. Neviem s tým nič urobiť.

Tou najlepšou výbavou, ktorú môžeme dostať do života je, okrem lásky, práve vzdelanie. Kam ste chodili do školy?

Do prvého ročníka som nastúpil v Radačove. Môj učiteľ bol počas 2. svetovej vojny veliteľom gardy. A tak si asi viete predstaviť, aký obrovský strach mali moja mama

a babka. Navyše sa učiteľovi cez vojnu narodili dvaja chlapci – dvojičky. Vtedy napísal vtedajšiemu ministrovi vnútra Šaňovi Machovi, aby mu išiel za krstného otca – veď raz z dvoch chlapcov budú dvaja slovenskí vojaci. A minister ponuku prijal. To znamená, že krstným otcom detí môjho učiteľa bol vojnový zločinec Slovenského štátu. Pre mamu a babku to bolo stresujúce, ale neskôr sa upokojili. Keď babka prišla na prvé rodičovské združenie a pýtala sa, ako jej vnúčik-prváčik prospieva, učiteľ povedal: „Petrík je môj najobľúbenejší žiačik a je veľmi šikovný.“

V Radačove som chodil do prvého a druhého ročníka. Ako som už spomínal, po rozvode rodičov sme sa presťahovali do Prešova, kde som skončil základnú školu a SVŠ, Strednú všeobecnú vzdelávaciu školu.

Čím ste chceli byť?

Sníval som o tom, že budem právnikom a sudcom. Možno aj pre nešťastné detstvo a komplikovaný vzťah rodičov. Ako dieťa som bol

v roku 1968, na Právnickú fakultu do Bratislavy ma však neprijali – nemal som podporu straníckych orgánov ani patričné odporúčania. Nakoniec som vyštudoval učiteľstvo pre 2. stupeň základných škôl, a to v aprobácii slovenský jazyk a dejepis, na Pedagogickej fakulte v Prešove.

Spomenuli ste maturitu v zlomovom roku 1968. Ako ste prežívali okupáciu Československa vojskami Varšavskej zmluvy, ktorú nariadila Moskva?

Spomínam si na to živo, lebo 21. augusta som sa narodil. Mal som práve prázdniny a čakal som na začiatok vysokej školy. Okupáciu som znášal veľmi ťažko. V ten deň nás zobudili tanky, ktoré už od štvrtej ráno tiahli po Hlavnej ulici, kde sme bývali. Vyšiel som von a hrozil som im. Nezasťrelili ma, zrejme ma ani nevideli. Mal som vtedy 18 rokov a zúčastňoval som sa na protestných akciách. Babka a mama sa báli, že zase bude vojna. Protesty pokračovali, ešte ako študent 1. ročníka vysokej školy

otázky: „Aký máte vzťah k 21. augustu?“ „Ste vysporiadaný s náboženskou otázkou?“

Kde ste sa uplatnili ako učiteľ po skončení vysokej školy?

Na základe umiestnenky som tri roky učil slovenský jazyk a dejepis v Chminianskej Novej Vsi. Moji žiaci sa ku mne doteraz hlásia, keď ma stretnú, a to už odvtedy prešlo 50 rokov. Potom som štyri roky učil slovenčinu na odbornej policajnej škole v Spišskom Podhradí, kde si dopĺňali maturitu policajti. Začiatkom 80. rokov totiž vláda prijala zákon, že v Zbore národnej bezpečnosti môže pracovať len ten, kto má ukončené stredoškolské vzdelanie. Potom ma na štyri roky presunuli do Brna, kde ešte boli zvyšky policajtov bez maturity. Chceli, aby som tam ostal, núkali mi aj služobný byt.

To bola lákavá ponuka...

Určite zaujímavá, ale v Prešove žila vážne chorá mama, ktorá sa starala o ťažko postihnutého brata. Babka už medzitým zomrela. Ako učiteľ v uniforme som pravidelne podával žiadosti na ministerstvo vnútra, aby ma presunuli bližšie k rodine. Nakoniec ma minister vnútra preložil na Krajskú správu Zboru národnej bezpečnosti v Košiciach, na tzv. kádrový alebo personálny odbor. Po roku mi náčelník krajskej správy ponúkol pozíciu analytika vo svojej kancelárii. Po polroku mi však oznámili, že moje miesto rušia, a to bez udania dôvodu. Preložili ma na Okresnú správu ZNB v Prešove, na oddelenie kriminálnej polície – na úsek kriminality mládeže, kde som pracoval až do revolúcie v roku 1989.

Dozvedeli ste sa niekedy, pre aké dôvody zrušili vašu pozíciu?

Prišiel som na to po revolúcii, keď sme dostali svoje kádrové materiály. Akýsi miestny funkcionár, asi z nedostatku inej práce, študoval kádrové materiály zamestnancov

svedkom na rozvodovom súde. Sudca ma vypočúval, ako sme žili a ako sa k nám otec správal. Prežitú traumou som mal stále zakódovaných, asi preto som sa chcel stať právnikom. Maturoval som

som chodil na štrajky. V Prešove sa protestovalo bujaro a dosť sme „vyskakovali“, na veci to však veľa nezmenilo. Vždy, keď som sa po normalizácii uchádzal o zamestnanie, dostal som dve základné

krajskej správy. A tak sa dostal aj k mojim posudkom z Brna. V jednom hodnotení, ktoré bolo inak veľmi pozitívne, bola uvedená veta – i keď verím, že nie so zlým úmyslom: „Jeho mama bola raso-vo prenasledovaná.“ A tak tomu komunistickému funkcionárovi došlo, že mám židovský pôvod.

A to bol problém?

Bol, pretože vtedy štátna bezpečnosť sledovala aj Židov – či nepripravujú revolúciu alebo protištátnu činnosť. A tak nemohli pripustiť, aby som sa ako Žid dostával k utajovaným správam zo všetkých úsekov krajskej správy. Do kádrového posudku mi vtedy červenou farbou napísali a trikrát podčiarkli: „Nepovyšovať a nedávať do funkcie.“ Pritom som mal 15 rokov kapitánsku hodnosť – bol som ako z knihy Julesa Verna „15-ročný kapitán“.

Zmenilo sa niečo po roku 1989, v časoch náhleho obrácania kabátov?

Po páde komunizmu mi ponúkli pozíciu riaditeľa vnútorného odboru na okresnom riaditeľstve. A samozrejme, hneď ma povýšili na majora. Bol som spokojný, pretože som už nemal ambíciu vrátiť sa do školstva, hoci som si medzitým rozšíril vzdelanie na Filozofickej fakulte, aby som mal aprobáciu pre stredné školy.

V roku 1996 vznikali Krajské riaditeľstvá policajného zboru po celom Slovensku – dovtedy boli len tri: v Košiciach, Banskej Bystrici a Bratislave. Funkciu krajského policajného riaditeľa v Prešove, ktorú mi ponúkli, som však neprijal. Nemal som také ambície. Nakoniec som ju dostal rozkazom z vyšších miest a povýšili ma na podplukovníka.

Nemal som budovu, ľudí, okresné riaditeľstvá – len prázdne ruky. A tak sme si vyhrnuli rukávy a do roka sme zriadili 12 okresných policajných riaditeľstiev Prešovského kraja, vrátane Krajského policajného riaditeľstva. V rámci Slovenska sme

dosahovali najlepšie výsledky a mali sme najvyššiu objasnenosť prípadov. Najvyšší kontrolný úrad konštatoval, že taký poriadok ešte nikde nevidel.

Ako dlho ste sa tešili z úspechu?

Do parlamentných volieb, po ktorých ma odvolali z funkcie – vraj majú „svojich ľudí“. Darmo som argumentoval výsledkami. Preložili ma na predošlú pozíciu riaditeľa vnútorného odboru. Po čase som sa dozvedel, veď na Slovensku sa máločo utají, že prvá veta nového policajného prezidenta po nástupe do funkcie údajne znela: „Čo tam ešte robí ten Žid?“ V súčasnosti vidíme vo svete nárast antisemitizmu, skrytým spôsobom však existuje aj u nás. Musíme sa mu brániť, inak dopadneme ako naši rodičia a prarodičia v 2. svetovej vojne.

Sú prostriedky a spôsoby, ktorými je možné antisemitickým náladám a prípadným útokom predchádzať?

Teraz som členom VRAX - Vý-

telstvom. Keď v rámci Židovskej náboženskej obce organizujeme nejaké podujatia, sú vždy prítomné aj policajné hliadky, lebo jeden nikdy nevie. Držím sa zásady: „Pokiaľ sa nič nestane, tak je to v poriadku. Ale keď sa niečo stane, už je neskoro hovoriť: Mali ste tu byť.“

Vráťme sa ešte k vášmu bratovi Bronislavovi.

Aký bol?

Bol to veľmi dobrý človek – spoločenský a inteligentný, napriek svojmu mentálnemu a fyzickému postihnutiu. Navštevoval osobitnú školu, neskôr záhradnícku školu pre ľudí s mentálnym postihnutím v Spišskom Podhradí. Chodil tam však nerád, pretože ho tam bili a nedokázal sa brániť. Keď bolo treba odísť z domu, skrýval sa.

Boli ste vtedy len študentom na vysokej škole a nemali ste auto...

V pondelok ráno sme vstávali o tretej, išli sme vlakom do Kysaku, potom do Vydrníka a odtiaľ

Klára Chudá s mamou, 1942

boru na predchádzanie a elimináciu rasizmu pri Ministerstve vnútra, veľmi však nefunguje. Ako bývalý policajný funkcionár mám relatívne dobrú spoluprácu s Krajským policajným riadi-

do Spišského Štiavniku. Tam si Broňo sadol na cestu a odmietal sa pohnúť. Nevedel som ho odiaľ dostať. Keď sme konečne prišli do školy, zostal tam celý týždeň, kým som sa poňho nevrátil.

Rodičia p. Chudého, svadobna fotografia

Nikdy sa však nevyučil a riadne nepracoval. Nebol vzdelávateľný, žil s mamou, ktorej pomáhal. Bola chorá a ťažko sa jej chodilo. Na lístok mu napísala, čo má kúpiť a Broňo išiel do obchodu. Po roku 1986, keď mama po ťažkej porážke zomrela, som sa o brata staral už len sám.

Vzhľadom na jeho zdravotný stav to určite nebolo jednoduché rozhodnutie. Dalo sa to zvládnuť?

Ako prvé mi po matkinej smrti povedal: „Petričku, len ma nedaj do ústavu.“ Samozrejme, bolo veľmi ťažké popri pracovných peripetiách starať sa ešte aj o postihnuteľného brata. Najprv býval v byte po mame, vedel si urobiť čaj alebo praženicu. Bývali sme neďaleko, varil som mu a pral. Potom mu však začali slabnúť nohy. Raz spadol na toaletu a ležal tam štyri hodiny, pretože sa sám nedokázal zdvihnúť. A tak sa presťahoval k nám – bývali sme spolu 28 rokov, z toho 10 rokov už len ležal na posteli. Zomrel pred desiatimi rokmi vo veku 62 rokov.

To sa nedá nazvať inak ako skutočnou obetavosťou, ktorá spočíva v tichých skutkoch. Možno ich nikto nevidí, neocení ani nezaplatí, ale predsa dokážu rozsvietiť životy iných. Zostalo vám popri všetkom aspoň trochu času na koničky a záujmy?

Kedysi som bol veľký knihomol, doma som mal asi tisíc kníh. Keď sme sa sťahovali, musel som urobiť selekciu, pretože som ich už nemal kam dať. A predstavte si, dnes už nedokážem prečítať ani jednu knihu. Nevieť, čo sa stalo.

Je to už 20 rokov, čo ste na dôchodku, ale neprestali ste pracovať. Čomu sa venujete?

Tri roky som zastupoval ako učiteľ na stavebnej priemyslovke, takže mám celkovo 9 rokov učiteľskej praxe. Pred 17 rokmi som začal aktívne pomáhať Židovskej náboženskej obci v Prešove.

Klára v prvej gymnázia, 1 rad, 3 zľava

A tak som dopoludnia učil, potom som sa vrátil domov a postaral sa o Broňa. Keď som ho uložil späť do postele, išiel som na pár hodín do židovskej obce. Dlhodobu sa to nedalo zvládnuť, a tak som zo školy odišiel.

Život má zmysel vtedy, keď ho zasvätime niečomu väčšiemu, než sme my sami – a je jedno, či ide o ťažko chorého súrodencu alebo správu Židovskej náboženskej obce. Ako vidíte jej budúcnosť?

Mám už svoj vek a rád by som funkciu tajomníka niekomu odo-

vzdal – t správu finančných tokov, organizáciu podujatí, modlitieb a sviatkov, údržbu budov... Ale kto to prevezme, keď som sám jeden z najmladších? Nevieť, vraj sa z tejto funkcie odchádza už len na cintorín... Mal som rakovinu prostaty, ale momentálne mám dobré výsledky, čo je veľmi pozitívna správa. „Asi sme vás vyliečili,“ povedal mi doktor.

Ako hodnotíte projekt organizácie Post Bellum a študentov Evanjelického kolegiálneho gymnázia, ktorí spracovali váš príbeh kon-

com minulého roka formou podcastu?

Som veľmi rád, že sú mladí ľudia, čo sa zaujímajú o židovstvo a holokaust. Výborný a veľmi úspešný je aj projekt *Prázdna stolička* Evanjelického kolegiálneho gymnázia. Podobné projekty sa robia i na iných miestach. Verím, že sa mladí ľudia dokážu ohradiť voči pokusom skresľovať históriu a antisemitizmus. A že povedia: „Bolo to inak a my o tom vieme svoje.“ Dúfam, že to, čo sa udialo cez 2. svetovú vojnu, sa už nikdy nezopakuje. ■

Evanjelický východ 1/2025

AKO SA ŠÍRI EVANJELIUM V RÓMSKYCH KOMUNITÁCH, alebo najrýchlejšie rastúce spoločenstvo Cirkvi bratskej

Peter Prištiak

V ostatných rokoch sa evanjelizačno-misijný odbor (ďalej EMO) pri Rade Cirkvi bratskej zameral na mapovanie evanjelizácie na Slovensku, ktoré prebieha v špecifických kontextoch Cirkvi bratskej. V roku 2023 EMO vykonal prieskum zameraný na cirkevné školy. Položil si pritom otázku: „Sú cirkevné školy priestorom pre zvestovanie evanjelia?“ Výsledkom prieskumu je materiál dostupný na web stránke Cirkvi bratskej (ZLOŽKY – EMO) s názvom „Cirkevná škola ako nástroj evanjelia“. V roku 2024 sa EMO venoval evanjelizácii v kontexte rómskeho obyvateľstva, konkrétne v dedine Vítkovce, kde pôsobia veriaci zo stanice Cirkvi bratskej (zbor Spišská Nová Ves). Výsledkom prieskumu je nasledujúca reportáž. Prajeme vám inšpirujúce čítanie! (Peter Prištiak)

PETER PRIŠTIAK, SLAVOMÍR KRUPA (Evanjelizačno – misijný odbor)
Foto: SLAVOMÍR KRUPA, JURAJ SABOL

Slavomír Krupa

V rozvinutej dobe technológií už dnes nie je žiaden problém prehrať si video pomalšie alebo rýchlejšie. Nuž predstavte si, že si zaujímavú prednášku pustíte dvojnásobnou rýchlosťou. Jednoznačne ušetríte čas – samozrejme, treba riadne napínať uši, aby ste všetko zachytili. Takýto dojem nadobúdame v pohľade na šírenie evanjelia v rómskom kontexte. Zatiaľ čo život evanjelíkálnej cirkvi na Slovensku má svoje tempo a z času na čas prežíva obdobia zvláštnych udalostí (dlhodobé misijné projekty, plánovaná zborová evangelizácia, ...), celkom inú dynamiku sledujeme, keď sa evanjelium dostane do rómskych komunít. Samozrejme, nie všade a vždy je to tak, ale v posledných rokoch sme vďační za vzácnu Božiu milosť, ktorá sa prejavuje medzi rómskymi veriacimi vo Vítkovciach, v stanici zboru Spišskej Novej Vsi.

Táto stanica vznikla po roku 2000 a prvý veriaci Róm, ktorý sa usiloval o rozšírenie evanjelia v osade, už nie je medzi nami. Ale jeho svedectvo a úsilie mnohých ďalších služobníkov z Cirkvi bratskej, ktorí tam prichádzajú už vyše dvadsať rokov prinieslo svoje ovocie. Najmä od roku 2020 stanica začala početne rásť, takmer každý rok krstili a prijímali do zboru ďalších veriacich. Dnes má stanica 62 členov, návštevnosť 80 ľudí (vrátane detí) a svojho vlastného vikára, ktorý sa pripravuje na ordináciu za riadneho kazateľa Cirkvi bratskej. Evangelizačno - misijný odbor (EMO) sa rozhodol v júni 2024 toto spoločenstvo navštíviť a hľadať odpoveď na otázku – ako je možné, že sa vo Vítkovciach šíri evanjelium tak rýchlo a aké sú výzvy, ktoré z toho vyplývajú pre nich, pre zbor v Spišskej Novej Vsi, ale aj pre celú Cirkev bratskú.

ČO NAPOMÁHA ŠÍRENIU EVANJELIA VO VÍTKOVICIACH

Komunitný život

Čoraz viac sa v Cirkvi bratskej rozprávame o vzniku „komunit“. Tento termín v našom ponímaní opisuje skupinu veriacich ľudí, ktorí sa okrem spoločného zhromaždenia v nedeľu stretávajú pravidelne aj

počas týždňa, aby sa spolu modlili, študovali Bibliu, rozprávali o svojom živote, ale aj jedli, či zapojili sa do nejakej činnosti, a to všetko nielen dospelí rovesníci, ale aj deti, rôzne generácie, rodiny či slobodní. A nielen vyznávajúci kresťania, ale aj hľadajúci ľudia, či neveriaci priatelia.

Prečo ten trend? Lebo si uvedomujeme, že ak chceme nielen počúvať, ale aj žiť evanjelium, potrebujeme vytvoriť nadštandardné vzťahy, otvoriť svoje domácnosti, zdieľať svoj voľný čas aj materiálne hodnoty. Potrebujeme sa spolu učiť nasledovať Krista v každodennom živote. O čo sa my pokúšame v nerómskych zboroch – úplne prirodzene existuje v rómskych spoločenstvách. Oni nevytvárajú komunity, ale žijú komunitným spôsobom života. Ich kuchyne a obývačky sú prístupné takmer pre každého a takmer vždy. Samozrejme, so zvyšujúcou sa životnou úrovňou sa tento trend pomaličky mení, no stále je pojem „otvorená domácnosť“ veľmi typický pre rómske komunity. To má aj svoje nevýhody, ale pre evanjelium to vytvára nezvyčajnú príležitosť. Ak niekto uverí a začne sa modliť, spievať a hovoriť o Kristu, nutne sa o tom dozvedia jeho susedia a príbuzní, lebo veď často spolu trávia čas. Mnohokrát si musia navzájom pomôcť, poži-

čať cukor, pílu či akuvrtačku, odviezť autom, alebo postrážiť deti. A pri tom všetkom sa veľmi radi zdieľajú o tom, ako Pán vypočúva prosby, posilňuje v ťažkostiach a dáva nádej do srdca.

Tak vyzerajú aj ich pravidelné stretnutia – skupinky, modlitebné, biblické či mládež – ak nie sú na ulici alebo na dvore, tak určite v obyčajke veriaceho človeka, ktorá sa zvyčajne naplní až do posledného miesta na sedenie. A buďte si istí, že také stretnutie netrvá 45 minút! Takže čaj, káva a kekсы sú nevyhnutnosťou, pri slávnostnejších príležitostiach (hostia) sú to aj chlebíčky, dokonca aj rezne.

Jednoduchosť

Aj keď v rómskych komunitách rastie životná úroveň, ich nedávnou realitou bola chudoba. Boli bez zdrojov, často bez práce a dostatočného vybavenia pre život s lepším štandardom. Preto mali viac času na obyčajné veci – ako detské hry na ulici, susedský rozhovor, výlety do neďalekého lesa, alebo kúpanie sa v potoku. Neraz sme popri hradskej stretávali Róma – chodca, ako si vykračuje na nákup do supermarketu v meste. A práve táto jednoduchosť života sa stala priestorom, do ktorého prichádzalo evanjelium oveľa ľahšie a rýchlejšie, než ako sa to deje v životoch zaneprázdnených ľudí. V rómskom kontexte sa učíme hovoriť o evanjeliu priamo a jednoducho... A hoci ľudia toho nevedia veľa o Biblii (zvyčajne málo pochytli z liturgie a kázania v kostoloch), dá sa budovať základy a hovoriť o viere v Stvoriteľa, o hriechu a vykúpení. Tu sa nestretávame s agnosticizmom, ani s filozofickými námietkami proti viere. Berú existenciu Boha ako fakt, s ktorým jednoducho treba počítať. Na to sa dá nadviazať a pomerne rýchlo získať ich pozornosť k počúvaniu evanjelia. Isteže sme odkázaní na pôsobenie Ducha Svätého, ktorý zjavuje veľké Božie veci maličkým (Matúš 11, 25). A zdá sa, že žijeme v období, kedy sa to Boh rozhodol robiť práve medzi Rómami.

Bezprostrednosť

S jednoduchosťou je spojená aj bezprostrednosť, a teda vnútorná pripravenosť podeliť sa s evanjeliom. Ak je tá dobrá správa o Ježišovi naozaj pravda, potom nieto dôvodu o tom taktne mlčať a snažiť sa zabaliť evanjelium do sofistikovaného obsahu. Pamätám si (Peter) na dávnejší príbeh, keď som sedel vo vláčiku Prešov – Vranov n.T. a zrazu nastúpil môj rómsky brat v Kristu. Za chvíľu celý vagón vedel, že som kazateľ z Hermanoviec, že je Pán dobrý a v srdci môjho brata je veľká radosť, lebo tá posledná skupinka bola veľmi požehnaná. Nemusel som hľadať spôsoby, ako svedčiť svojim spolucestujúcim, môj rómsky brat im povedal všetko.

Táto bezprostrednosť bola zrejma aj pri našej nedávnej návšteve vo Vítkovciach. Keď sme na večernom zhromaždení položili otázku prítomným, kedy naposledy hovorili o Kristu, tak sa hneď

zdvihlo viacero rúk. Mladá žena sa len pred chvíľou rozprávala so svojou babkou a vysvetľovala jej, čo je to za „viera“ do ktorej vstúpila. Večer sme potom navštívili muža, ktorý nám opisoval, ako raz vnímal, že ho Pán posielal za svojim priateľom, aby ho pozval do zhromaždenia – a jeho priateľ prišiel a uveril. Stalo sa to, mimochodom, v predvečer jeho skúšok na vodičák. A aj tam zažil ako sa Pán priznal k modlitbám. Veľmi často sme sa stretli s túžbou,

ale aj rozhodnutím „podať to ďalej“. Práve v čase našej návštevy sa pripravovala evanjelizačná návšteva v mestečku Revúca, lebo tam bývajú kolegovia jedného z Vítkovských veriacich a on im veľmi chcel priblížiť evanjelium.

Dynamika života

Netreba sa veľmi rozpisovať o tom, že všetky udalosti sa v rómskom kontexte odohrávajú akosi čas-

tejšie a niekedy aj rýchlejšie. Dvadsaťročný mladík je neraz otcom dvoch, troch detí a tridsiatnici sú už starí rodičia. Postavenie domu je záležitosťou jednej sezóny, rodinné a susedské konflikty sú takmer každodennou záležitosťou. V takejto dynamike života sa veriaci musia učiť aplikovať evanjelium oveľa častejšie a radikálnejšie, ako sme na to zvyknutí. Keďže sa všetko rieši hneď a teraz, vytvára sa tým priestor nielen na evanjelizáciu, ale aj na určitú formu učenia, lebo tí, ktorí nedávno uverili odkukávajú od ostatných, ako riešia svoje problémy. Samozrejme, nejde to ľahko a tie životné vrcholy a pády niekedy poriadne rozvíria hladinu pokoja v spoločenstve. Takéto vyrúsenia v živote sú väčšinou krátke, ale intenzívne ako zemetrasenie. No práve táto dynamika života vytvára nové a nové príležitosti pre rozhovor o evanjeliu, pre naliehavú modlitbu a hľadanie odpovede v Písme. Nepochybne si to žiada mnoho pastierskej starostlivosti zo strany zrelších domácich, či externých služobníkov, ale práve v takom prostredí sa rodia nové duchovné deti a rastú Kristovi učeníci.

ČO SŤAŽUJE ŠÍRENIE EVANJELIA VO VÍTKOVICIACH

Neriešiteľné problémy

Život v rómskej osade bol odjakživa ťažký. Už sme spomínali chudobu a s ňou spojené komplikácie. To, čo sa v bežnej rodine na Slovensku deje spontánne a takmer bez námahy (varenie, umývanie, pranie, kúpanie sa, čistenie domácnosti, kúrenie, ...) je pre obyvateľa osady niekedy celodenná námaha. A k tomu sa pridáva finančný nedostatok (často veľké dlhy a exekúcie), zložitý rodinný vzťahy (napr. spoločné bývanie viacerých generácií), závislosti (najmä alkohol), nemoci (ktorých liečenie obvykle trvá dlhšie a môže byť aj nákladnejšie ako v bežnej slovenskej domácnosti). Stáva sa, že noví veriaci nadšene prijímu evanjelium o Božej milosti, avšak keď zistia, že sa ich okolnosti nezmenili a problémy pretrvávajú, prináša to znechutenie a sklamanie.

V takej situácii veľmi potrebujú povzbudenie a duchovné sprevádzanie. Lebo viera naozaj prináša zmenu toho najdôležitejšieho - nášho srdca a postavenia. Sme omilostení a spravodliví v Božích očiach. Okolnosti sa nemenia, ale my dostávame silu víťaziť v skúškach. Áno, očakávame aj viditeľné zmeny a dejú sa aj zázraky, no nie podľa našich predstáv, všetko je to v rúžii Ducha Svätého.

V tejto súvislosti sme boli upozornení na skutočnosť, že v rómskej komunite stále viac vnímať generačný rozdiel. Lebo tí, ktorí uverili dávnejšie (20 rokov a viac) prichádzali k Pánovi z veľkej chudoby a núdze. Často to bolo až bez východiska a mohlo viesť k myšlienke skončiť so životom. Keď do takej situácie prišlo evanjelium, noví veriaci ho s veľkou radosťou prijali, no komplikácie života sa nevyriešili okamžite a niektoré pretrvávajú. Dnes

majú mladší ľudia viac príležitosti zarobiť si, alebo získať trvalé zamestnanie. Už aj pred obrátením sa majú lepšie, a keď potom prijmú Božiu milosť a odpustenie, zdá sa, že ich život je „kvalitnejší“. Je to však dané tým, že majú oveľa viac príležitostí žiť kvalitnejší život (lepšie vzdelanie, možnosť zamestnania, krajšia domácnosť). Je preto veľmi potrebné, aby si veriaci z rôznych generácií (ale aj pozadia) vychádzali v ústrety a učili sa prijímať jeden druhého.

Nepreberanie osobnej zodpovednosti

Duchovný život je veľmi úzko spojený s komunitou. Omnoho ľahšie sa zídu veriaci vtedy, keď pred-

pokladajú, že sa stretne viacero ľudí. Aj modlitby a chvály sú mocnejšie, keď je veľké zhromaždenie. Ťažko sa verí a zápasí s výzvami života, keď je na to človek sám. No to môže viesť k tomu, že jednotliví veriaci nepreberú osobnú zodpovednosť za svoj život, za svoje rozhodnutia a neprijmú povolanie do služby, ktorú Pán pripravil práve pre nich. Už bolo spomenuté, že v posledných rokoch spoločenstvo veľmi vyrástlo. Je to vďaka tomu, že veriaci sa zdieľajú o svojej viere. Zdá sa, že v spoločenstve prevláda dar evanjelizácie a je to veľmi dobré, lebo Božia milosť je udeľovaná novým hriešnikom. No zároveň vzniká potreba venovať sa veriacim, aby dozrievali a ujali sa služby, ktorú im Pán zveril. Učennícky proces v rímskom kontexte potrebuje prebiehať v tom istom tempe, ako sa šíri evanjelium. Avšak pokusy o založenie menších skupiniek, ktoré by viedli viacerí služobníci zatiaľ neboli veľmi úspešné. Je potrebné nájsť spôsob, ako sa včas ujať nových Božích detí a viesť ich k duchovnej zrelosti a službe. A to si žiada veriacich, ktorí sú ochotní prebrať zodpovednosť a viesť iných.

Zaneprázdnenosť lídrov

Vítkovce sú stanicou zboru v Spišskej Novej Vsi. Dlhý čas veriacim slúžili – kazateľ, starší a členovia zboru, ktorí pravidelne prichádzali z mesta. V období Korony (2020 – 2022) sa to však zmenilo – pochopiteľne, oficiálne stretnutia neboli možné. Tak boli veriaci vo Vítkovciach nútení stretávať sa sami vo vlastnej režií. Najmä v tomto období sa postupne vyprofiloval Roman, ktorý sa v roku 2022 stal vikárom. Celé sa to vyvíjalo tak, že úplne od začiatku bol laickým vedúcim Ivan a Roman mu v mnohých veciach pomáhal. No v roku 2019 Ivan náhle zomrel. Roman bol jediný brat, ktorý bol pripravený prevziať laické vedenie stanice. V súčasnosti je Roman ako vikár zamestnaný na plný úväzok – má najviac času slúžiť. Ostatní vzácni bratia mu pomáhajú, ale len v rámci svojich možností a tie sú v poslednej dobe veľmi obmedzené. Viacerí z nich majú zamestnanie (čo je aj veľmi dobré) a vracajú sa domov dosť neskoro. Tí, čo zostávajú doma nie sú ešte úplne pripravení samostatne slúžiť. Tak sa vikár stáva „nenahraditeľný“ a z toho dôvodu aj neraz vyčerpaný. Musí sa tiež vzdelávať a pripravovať na ordináciu, zároveň kázať, vykonávať nutné pastoračné návštevy a praktickú diakoniú. Je to výzva k hľadaniu dobrého systému práce, v ktorom by boli rozdelené úlohy tak, aby kazateľ mohol vyučovať celé spoločenstvo a venovať sa budúcim služobníkom, ktorí by dopĺňovali jeho službu inými obdarovaniami.

SPOLUPRÁCA CELEJ CIRKVI BRATSKEJ PRI ŠÍRENÍ EVANJELIA

Vytrvalá sejba

V tejto časti by bolo dobré spomenúť, že súčasná situácia vo Vítkovciach sa dá pripodobniť žatve, kto-

rej predchádzala vytrvalá sejba. Mohli by sme spomenúť mená ľudí, ktorí tam začali chodiť už pred a po roku 2000, ale je možné, že by sme niekoho nedopatrením vynechali. Jednoducho tento mimoriadny misijný rast mal svoju predohru vo vytrvalej službe ľudí zo zborov v Spišskej Novej Vsi a v Košiciach, ako aj misionárov z Mission to the Word. Biblické vyučovanie, kázanie, pastorácia, iniciovanie a vedenie rómskej škôlky, príprava materiálov a vzdelávanie učiteliek besiedky, investícia času do verných a obdarovaných služobníkov, hodiny praktickej pomoci pri zveladení a údržbe domov – to bola sejba, do ktorej boli zapojení nerómovia. Je to povzbudenie, že niekedy treba investovať veľa a dlhodobo aj keď nevidíme výsledky hneď, ovocie sa postupne začne ukazovať.

Prvý ordinovaný kazateľ

Sme veľmi radi, že sa blíži čas ordinácie prvého rómskeho kazateľa. Pokladáme to za Božiu milosť, lebo už teraz sa pri stretnutí všetkých kazateľov a vikárov Cirkvi bratskej rozprávame o prebudení a evanjelizácii vo Vítkovciach. Prajeme si, aby to bol začiatok ďalších ordinácií rómskych vikárov. Možno pritom bude potrebné premyslieť, ako by mal vikariát – príprava rómskych kazateľov prebiehať. Aká by mala byť jeho dĺžka, a čo by malo byť hlavnou náplňou. Ak je najdôležitejším poslaním pre rómskeho kazateľa zrozumiteľne kázať a vychovávať nových vedúcich, potrebujeme im v tom pomôcť. Sú to nové výzvy pre Cirkev bratskú – ale dobré a radostné.

Materiálna spoluúčasť na zvestovaní evanjelia

Keď sa zvestuje evanjelium vo Vítkovciach je to práca Cirkvi bratskej a za tú sa modlíme, chceme jej pomáhať a podporovať ju. Jednou formou spoluúčasti je naša materiálna podpora. Už mnoho rokov sa toto spoločenstvo usiluje o stavbu väčších priestorov. Prvý krok sa spravil (zakúpenie budovy – bývalé Potraviny v strede obce Chrásť n. H.), no s užívaním budovy sú spojené komplikácie. Ak sa však tu otvorí dvere naplno – bude potrebné pomôcť. Veď aj v našich zboroch sme zistili, že nás okolie vníma s väčším rešpektom, keď vidí, že sme cirkev, ktorá má svoj „kostol“. A toto platí aj o Vítkovciach. Materiálna podpora však má byť nasmerovaná aj smerom k služobníkom (kazateľ, misionár). Aj keď sa rómske spoločenstvo učí podporovať svojich služobníkov, sú odkázaní na pomoc celej Cirkvi bratskej – sme vďační za tých, ktorí túto prácu až posiaľ podporovali.

Stotožnenie sa s rodinou Božích detí

Napokon, naša spolupráca by mala smerovať k tomu, že by sme sa viac vzájomne prijímali ako bratia a sestry, aj keď z iného kultúrneho a dedičného pozadia. Rómovia sú zároveň Slovákmi a v mno-

hom sa ich životný štýl stáva veľmi podobný nášmu. Tak sa aj my potrebujeme učiť stotožniť s nimi – a teda prijať ich radosti a výzvy ako svoje, modliť sa a vzájomne si slúžiť. Do istej miery toto „stotožnenie“ prebiehalo v rámci zboru v Spišskej Novej Vsi. Rómovia z Vítkoviec boli vítaní hostia nielen na zhromaždení, ale aj v domácnostiach veriacich. Tak vznikli pekné vzťahy a bolo to pre veriacich z oboch spoločenstiev veľkým povzbudením. Uvažujeme však aj o širšom zapojení sa veriacich z Cirkvi bratskej do tejto misijnej práce. V minulosti sme uskutočnili niekoľko letných misijných táborov, kde sa mládež z našich zborov na niekoľko dní ocitla v prostredí rómskej osady, nadviazala vzťahy

a spolupracovala na evanjelizácii. Tento rozmer služby by sme mohli znovu prinášať do života a aktivít dorastu a mládeže Cirkvi bratskej.

Napokon, aj keď hovoríme o Vítkovciach, toto nie je jediné rómske spoločenstvo Cirkvi bratskej. Máme ďalšie v Hlinnom. Sme vďační aj za nový preklad celej rómskej Biblie, ktorého iniciátorom bol Pierre van Vuuren – člen zboru v Hermanovciach. Stojí pred nami úloha distribuovať a usilovať o užívanie tohto prekladu v rómskych spoločenstvách.

SME PRIPRAVENÍ NA TÚTO RÝCHLOSŤ?

Túžime mať veci pod kontrolou a eliminovať riziko zlyhania na minimum. Preto sa obvykle s ničím neponáhľame. Zdôrazňujeme vernosť a vytrvalosť. Avšak rómskemu spoločenstvu sa naše plánovanie môže zdať pomalé. Tam sa veci dejú rýchlejšie a s inou dynamikou života. Skúsme použiť analógiu letného tábora. Hovorí sa, že jeden týždeň na OPAL campe môže v určitej oblasti zasiahnuť do života mladého človeka viac, ako celoročné stretávanie sa dorastu týždeň čo týždeň. Je to kvôli tomu, že na letnom tábore sa žije v otvorenej komunite, kde sa každý večer môžeš rozprávať so susedom a pripravovať nových učeníkov.

Skúsenosť spolupráce s veriacimi z rómskych komunít nám môže pomôcť vnášať aj do nášho života prvky, ktoré napomôžu a urýchlia šírenie evanjelia. Viac otvoriť srdce, ale aj dvere pre poznávanie iných ľudí, učiť sa hovoriť o Ježišovi priamo, bez okolkov, pozývať iných do spoločenstva veriacich. Prežívať udalosti života spolu s inými, nie v uzavretí a samote.

Máme jeden návrh – čo tak pozvať Romana (a podobných veriacich ľudí z rómskych komunít) na návštevu do zboru (do rodiny) a hovoriť spolu s ním o tom, ako by sme sa mohli aj my stať spoločenstvom, ktoré šíri evanjelium takým tempom, aby stihli byť oslovení všetci tí, ktorí nás poznajú a žijú s nami v našom okolí? ■

O ZDOKONAĽOVANÍ

JÚLIUS STUPKA, BJB Vavrišovo

*Ostatne, bratia, radujte sa, majte sa dobre, zdokonaľujte sa, potešujte sa, na jedno a na to isté myslíte, majte pokoj!
A Boh lásky a pokoja bude s vami (2K 13, 11).*

Skôr ako sa zamyslíme nad záverečným veršom apoštola Pavla Korinskému zboru, je dôležité, všimnúť si v predchádzajúcich veršoch poznámku o napätí, ktoré vnieslo pár jednotlivcov proti apoštolovi. *Jeho listy sú tvrdé a prísne, ale keď je osobne prítomný, je slabý a jeho reč je bezvýznamná* (2K 10, 10). Obvinenie apoštol rieši pohľadom hore. V zmocnení Duchom Svätým zvolá: *Radujte sa, bratia, majte sa dobre, zdokonaľujte sa, potešujte sa, na jedno a to isté myslíte, majte pokoj! A Boh lásky a pokoja bude s vami* (2K 13, 11).

K zdokonaľovaniu nás Boží Duch oslovuje už v prvej prosbe modlitby Pánovej: *nech sa posväti meno Tvoje*. To pre nás znamená, že v modlitebnom utíšení nie sme osamotení. Posväcovanie myšlienok a našich skutkov zverujeme do Božích rúk. Zdokonaľovanie je Božie dielo, spájame ho s očisťovaním, o ktorom píše apoštol Ján: *Milovaní, teraz sme dieťkami Božimi, a ešte nevyšlo najavo, čím budeme. Vieme, že keď vyjde najavo, Jemu budeme podobní, lebo Ho uvidíme takého, aký je. A každý, kto má takúto nádej v ňom, očisťuje sa, ako je čistý On* (1J 3, 1 - 3).

Evanjelium sa cez náš život stáva zvestou prežívanej radosti. Zdokonaľovanie je Božie dielo s nami a v nás. *Boh je ten, ktorý pôsobí vo vás, aby ste aj chceli aj činili nad svoju dobrú vôľu* (F 2, 13). Apoštol na inom mieste musí vyznávať: *Nečiním totiž dobré, čo chcem, ale robím zle, čo nechcem* (R 7, 19). Problém je vždy v nás – ak len chceme, a neurobíme. Sme pohodlní, alebo niet chuti, či lenivosť nás ovláda? Dielo zdokonaľovania v našom živote je prerušné.

Veľkou pomocou ku pochopeniu výzvy – zdokonaľujte sa, je pokora. Veď hlavným cieľom nie je dokonalosť dosiahnuť. Krásne to vyjadruje apoštol: *Nie že by som už bol dosiahol, zdokonaľovanie má byť celoživotným procesom ... jedno robím – snažím sa za tým, čo je predou mnou, cieľ mám vždy pred očami a bežím za odmenou nebeského povolania...* (F 3, 12 - 14)

Napomínajte sa, buďte jednomyselní, zachovajte pokoj (preklad: Ecev. 1984). Tri výzvy evanjelia v spojení dávajú hlbší duchovný zmysel stálej obnovy vykúpeného života.

Napomínanie sa je obojstranný proces – vyslanie i prijatie myšlienok. Zo skúseností vieme, že oveľa ťažšie sa myšlienky napomenutia prijímajú. Pán Ježiš nám pomáha. Do podobenstva o smietke a brvne v oku uloží duchovnú múdrosť. Možno si v zhone žitia často nevšimneme, že malá smietka v oku bližného nás môže úplne vyradiť z procesu zdokonaľovania sa. Pokušiteľ upriamil našu pozornosť na smietku: urobíme si o bližnom úsudok, možno ho aj súdime a proces je pozastavený. Brvno vo vlastnom oku hravo prehliadané, myšlienkami i srdcom sme na inom mieste..Naozaj, už nie je dôležité napomínať sa, ani v utíšení pokánia pokľaknúť a prosiť: Pane Ježišu, odpusť nám viny naše, ako aj my odpúšťame vinníkom svojim. Bez odpustenia, bez očisty srdca sa pokušiteľovi proces zdokonaľovania v zborovom spoločenstve darí zanedbávať. Strácame dôveru a živú nádej, ku ktorej sme boli nebeským Otcom znovuzrodení. Avšak zázrak spasenia z milosti a živé Božie slovo nás vždy výstižne usmerní a nedovolí nám duchovný boj vzdávať.:

Stíhajte pokoj so všetkými a posvätenie, bez ktorého nikto neuvidí Pána, dozerajúc, aby niekto nezaostával od milosti Božej, aby nevyrástol nejaký koreň horkosti a nenarobil nepokoja a trápenia a boli by ním poškrvnení mnohí (Žid 12, 14 - 15). ■

BALÓNY NELIETAJÚ VYSOKO

ANNA ČINČURÁKOVÁ TIPULOVÁ

Snívala som o lete balónom. Manžel z toho spravil narodeninový dar, a tak sme leteli.

Zhora vyzerá všetko inak. Ešte aj škaredé kontajnery pri domoch pôsobia úhľadne vedľa seba ako nastúpení vojaci a nebezpečný rotvajler ako zábavajúci sa havinko. Vyjazdené koľaje plné blata po daždi pôsobia ako cestička, ktorá vedie domov a domčeky s ulicami – jeden ako druhý, vyzerajú úhľadne ako stavebnica z Lega.

Zhora aj tie škaredosti dávajú zmysel a nedokonalosti vyzerajú krásne. Zhora môžeš vidieť aj to, čo vo svojom sebeckom mikrosvete nemáš šancu vidieť. A vedz, že každý detail tvojho života s jeho všednosťami vytvára dokonalé dielo Majstra.

Občas sa potrebuješ pozrieť na svet zhora. Hlavne vtedy, keď sa strácaš v bludisku všakovakých neistôt a strachov, keď sa moceš sama v sebe, a v tom, čo o tebe povedali iní, keď sa zdá život strašne zložitý a pre emočnú hmlu nevieš von. Zhora, z Božej perspektívy, vyzerá všetko inak, ako sa zdá. Každý detail tvojho života má veľký zmysel z pohľadu večnosti. To, čo ťa teraz veľmi bolí, je z perspektívy večnosti nevyhnutnosť meniaci tvoj charakter. Nad čímkoľvek sa v tejto chvíli trápiš, čo ti chodí myslou a nevieš si s tým rady...

Ver, že všetko je inak ako sa zdá...

Ten netrpezlivý páňko v obchode sa možno ponáhlal k svojej ťažko chorej žene... Preto bol k tebe nepríjemný a predbehol ťa. A žena, ktorú denne stretávaš, a nikdy sa neusmeje, nemá proti tebe vôbec nič! Iba sa umára starosťami ako uživí svoje tri deti, pretože ostala sama, bez manžela, ktorý ju opustil. A ver tomu, že tvoje deti ťa milujú, aj keď po sebe nechávajú rozhádzaný byt. Aj keď hundrú pri vynášaní odpadkov, alebo keď majú naložiť riady do umývačky. Aj keď nikdy neupracú svoje veci z kuchyne bez toho, aby si ich vyzvala. V skutočnosti milujú spoločné výlety, i chvíle, keď ste doma spolu iba tak – leňošiac pred telkou, aj keď ti to nikdy nepovedia a ty stále musíš počúvať ich frflanie... A vieš čo? Tvoja pubertálna dcéra vo svojej izbe plače, že si si nevšimla tie dobré známky na edupagei, a to, ako sa skutočne snaží zvládnuť svoj život pod vplyvom rovesníkov, ale dobre si si všimla, čo má oblečené, a kde práve zlyhala. Nuž, a tá staršia pani, čo sa večne sťažuje na hluk, ti vlastne chce povedať, že veľmi trpí samotou...

Skutočne! Nemôžeš vidieť celý obraz! Všetko je inak, ako sa zdá...

Iba zhora to dáva zmysel!

A práve preto veľmi potrebujeme, aby nás Jeho láska zodvihla a povzniesla nad to, čím žijeme, čo nás obklopuje a čo na nás padá... do výšav. Potrebujeme, aby nás vyniesol od všetkého toho bolestného, aby nás vyniesol z nášho egoistického mikrosveta, ktorý nám nedá hľadieť ďalej ako na špičku nosa. Ach, Pane, vynes ma! Nech vidím to, čo mám vidieť. Nech vidím veci také, aké sú z Tvojho pohľadu!

Na balóne sa mi páči, že neletí príliš rýchlo a ani príliš vysoko. Iba sa pomaly vznášaš, a sleduješ, čo sa okolo teba deje. Vieš, každý iný let, to je adrenalín. Keď sadneš do lietadla, môže sa ti stať, že ti niečo podstatné v tej rýchlosti a snahe vykúkať cez okienko unikne. Ale keď letíš balónom, nestane sa ti to. Si dosť nízko, aby si videl život reálne taký, aký naozaj je, a zároveň dosť vysoko na to, aby si ho videl v širších súvislostiach. Si dosť blízko k zemi a zároveň blízko k oblakom.

Veľmi sa mi páči ten obraz: Vystihuje, čo Pán Ježiš urobil pre mňa, aby som mohla „lietať“. Aj keď bol z neba, On sám „nelietal“ príliš vysoko, iba tak, aby bol blízko nám ľuďom. Aby sme Ho mohli spoznať, dotknúť sa Ho, a aby sa On mohol dotknúť našich sŕdc. Jeho láska nás zdvihla zo zeme vo chvíli, keď na Golgote vztýčili kríž. Oheň, ktorý dvíha „balón“ sa navždy rozhorel, a kôš Božej milosti sa odlepil od zeme... Zo všetkých tých bolestí, starostí a krívd, zo špiny hriechu môžeme byť vynesení! On nás zodvihol, aby sme sa mohli dotknúť neba. Môžeme letieť, môžeme vidieť svet taký, aký skutočne je. Vďaka Ježišovi, ho môžeme vidieť tak, ako ho vidí Boh!

A každý večer, keď si kľakneme k modlitbe na kolena, nastupujeme do „balóna“ milosti a lásky, ktoré nás pomaly vynesú k oblakom. To je ten výhľad, z ktorého nič, čo je v živote podstatné, neunikne. Výhľad, ktorý na chvíľku spomalí náš svet, a zadrží nás v Jeho náručí, – v priestore, kde sme v bezpečí. Takto nás vynáša hore, aby nám život neublížil viac ako znesieme. Aby sme vo svojich plánoch a predstavách o živote nelietali príliš vysoko, ale ani príliš nízko, pretože nám verí a má s nami svoje plány, napriek všetkému, čo sa deje tu a teraz v tejto chvíli. Nie vysoko, aby sme nespýšneli, ani nízko, aby sme si nezúfali...

Stačí tak akurát.

I oslovil ho Ježiš: Čo chceš, aby som ti urobil? A slepec odpovedal: Majstre môj, nech vidím! Riekol mu Ježiš: Chod', tvoja viera ťa uzdravila. A (slepý) hneď videl a nasledoval Ho na ceste (Marek 10, 51 - 52) ■

Z ROKOVANIA RCB

JANUÁR 2025

Predseda Rady informoval Radu o náplni svojej činnosti počas decembra a januára.

Rada rozhodla:

že **Konferencia CB** v roku 2025 sa uskutoční v Prešove (23. – 24. 5.);

že **voľbu** Jaroslava Tomašovského za druhého kazateľa zboru v Leviciach 23. 3. povedie Miroslav Moravský;

Rada zobrala na vedomie:

informáciu z Komisie pre Poriadok o podanom návrhu na zmenu Poriadku;

Rada sa zaoberala:

možnosťami podpory prekladu knihy Reconnect your church z publikačného fondu;

finančnými otázkami spojenými s prípravou vikárov;

súčasnou spoločenskou situáciou a rozhodla sa naformulovať Vyjadrenie k aktuálnej súčasnej spoločenskej situácii;

prípravu podkladov pre Konferenciu CB;

Rada hovorila:

o kandidátoch do Rady vznikajúceho študentského kolégia v Banskej Bystrici;

s členmi staršovstva Zboru vo Vranove n.T. o ďalšom možnom vývoji v zbere po odchode správcu zboru v lete 2025. Rada poďakovala bratom za vernú službu počas mnohých rokov;

Rada mala predordinačné rozhovory s vikármi Pavlom Jurčom (Kaplanka BA) a s vikárom Lubom Lorincom (Prešov);

Rada sa dohodla, že všetky rozhodnutia o návrhoch na ordináciu kazateľov, ktoré predloží Konferencii, budú zverejnené po februárovom stretnutí Rady;

Rada víta iniciatívy Vladimíra Boška (BJB) a Michala Kevického (BJB) v rámci Združenia evanjelických cirkví, avšak prioritou Rady je v tejto chvíli rozvoj Katedry teológie a katechetiky. Ak by sa našli zdroje pre podporu aktivít bratov Boška a Kevického, tak budeme za ne vďační. ■

Spracované z podkladov RCB

O KLEBETÁCH A PREVRATE

BOHUSLAV PIÁTKO
(šéfredaktor)

Nikdy v dejinách nemali klebety takú úrodnú pôdu ako dnes na sociálnych sieťach. Prečítal som si tam napríklad tvrdenie českého expremiéra Andreja Babiša, že Róbert Fico preto tak urputne bojuje o tranzit plynu z Ukrajiny cez slovenské potrubia, lebo v Eustreamu Slovakia vlastní nejaké účastiny. Český miliardár D. Křetínský, ktorý je 49% majiteľom Eustreamu, zásadne popiera účasť vo firme akýchkoľvek politikov. Nikde som nezachytil reakciu R. Fica. Čo je pravda? Babišovo tvrdenie? Křetínského popieranie? Či Ficovo mlčanie? Klebeta je klamstvo, lož, ktorej cieľom je ublížiť. A hovorí sa, že „lož má krátke nohy“, lebo pravda ju raz dobehne? O klebetách sa však hovorí, že „bez vetra sa ani lístok na strome nepohne...“

Takmer v deň 77. výročia Víťazného februára náš premiér zistil, že na Slovensku sa chystá štátny prevrat, ktorý organizuje opozícia v spolupráci so zahraničnými spravodajskými službami. Parlamentná schôdza, na ktorej mala byť odvolávaná vláda, sa zmenila na schôdzu v utajení, lebo sa tam čítala správa SIS o tomto hrôzostrašnom sprisahaní. Slovom „republiku si rozvracať nedáme“ to národu zvestoval sám premiér. Slovom, ktorými Husák začal v roku 1969 normalizáciu. Lenže Husák vtedy stál pevne na pancieroch ruských tankov. Na čom stojí Fico dnes? Možno preto sa bol oprieť o Putina... Keby to bola pravda a nie účelová klebeta, tak by premiér oznámil, že organizátorov prevratu zatkli a vyhostili. A neoznamoval by na tlačovke, že „vieme o nich a všetkých vyhostíme a pozatvárame.“ To aby mali čas ujsť? Alebo preto, že „skutok sa nestal“. V krátkom čase sa zo

zahraničných spravodajských služieb vyvinuli ukrajinskí „majdanovci“ a Gruzínska národná légia operujúca v rusko-ukrajinskej vojne na strane, pre Fica nepriateľskej, Ukrajiny. Doteraz (7. 2.) sme vyhostili jedného Ukrajinca, jedného ukrajinského bezdomovca ubili v Bratislave nejakí BS-kári na smrť a nejakí ľudia majú zakázaný vstup na naše územie. Slovenská opozícia, gruzínski legionári i ukrajinská strana účasť na prevrate popierajú ako nezmysel. Kde je pravda? Myslím si, že najvyšší predstavitelia štátu vytvorili „ohovárajúcu a osočujúcu správu“ ani nie tak s úmyslom ublížiť, ale aby odpúťali pozornosť od vlastného rozkladu. Vytvorili teda klebetu a povýšili ju na štátnu politiku. Ale snaha opozície parlamentnou cestou – predčasnými voľbami – povaliť vládu, ktorá mení smerovanie štátu, je legitímna. Rovnako je ústavným právom ľudí na námestiach protestovať proti takejto vláde. Či sa to Ficovi páči alebo nie. Je zásadný rozdiel medzi protivládnyimi a protištátnymi aktivitami. A to si náš premiér akosi poplietol. Prevrat (štátny) je „náhla, obvyčajne násilná zmena v štátnom politickom systéme“. Preto si myslím, že tento februárový Ficov prevrat klebetou je a potichu zapadne do zabudnutia ako každá klebeta. Ale – svoj účel, aspoň čiastočne, splnila – nespálila, ale pošpinila opozíciu a Ukrajinu a aspoň na chvíľu odpúťala pozornosť od súčasnej neschopnosti koalície vládnuť. Veď od novembra nebola riadna schôdza parlamentu a zrejme bude, až keď si koalícia vyrieši prevrat vo vlastných radoch. Ten totiž klebetou nie je. ■

„Klebeta je ohovárajúca osočujúca správa s úmyslom niekomu ublížiť“, približne takto charakterizujú klebetu slovníky. Encyklopaedia Beliana klebetu definuje ako „neoverenú, úmyselne zveličenú alebo nepravdivú informáciu hanlivého charakteru“.

Ruské príslovie o klebetách hovorí, že sú „ako uhoľ – keď nespália, aspoň ušpinia“.

A čínske príslovie: „Klebety múdrymi neotrasú“. Sú babské klebety – jedným uchom dnu a druhým von, ale sú aj klebety nebezpečné. O nepravdách (klebetách) sa v Prísloviach hovorí: „Vierolomný človek sa nasýti ... neskúsený uverí hocičomu...“

V tom sú nebezpečné.

KRÍŽOVKA

„Nezáleží na tom, či stavíme katedrály alebo umývame riad.
Na tom záleží, či to...“ La Cordaire

Autor: Peter Kailing	Opica	Nahnalo	Ošúchal	POMÔCKY Bonus, Ol, Alán, Orz, Ovo, Bach	TAJNIČKA	Predložka	1004, rím.	Sarmat. jazdec	Končatina
Farba na vajička				Mužské meno	•				
				Zn. hektára					
Podvrhlo, podstrčilo					•				
	Listnatý strom				•	Sloven. rieka			
	Zákop					Preráža			
Osobné zámeno				Severan	•		Predložka		
							Skr. tech. novín		
Usadenina				Prehra v šachu	•			Rozpráv. divčenská postava	Dvojkřídlový hmyz
				Židovský kráľ					
Dánska počtová miera			Zoznam (čes.)		•				
			Rudné doly (skr.)						
Premôže					•		Chem, zn. ruténia		
							osobit. od- mena, zľava		
	Hromada	Vial Konček, špic			•	Hud. skla- dateľ nem. (Johann Sebastian)			
Klub hádankárov			Popevok Plané		•	Obaja Autonómna oblasť (skr.)			
Poľská rieka				Zim. dopr. vozidlo	•				Tón „e“ znižený o poltón
				Osobné zámeno					
Pologuľa (česky)					•				
Metropola Grécka					•	Nemec			

Tajnička krížovky z RELAXU Dialóg č. 1/2025

Sloboda je zbaviť sa POKRYTECTVA

Vyriešenú tajničku krížovky z tohto čísla posielajte e-mailom alebo poštou na nižšie uvedené adresy:

svatava@swanmail.sk, DIALÓG, Sadová 28, 900 51 ZOHOR do 5. 3. 2025. Nezapadnite nechať na seba kontakt (meno, telefón, adresa).

Správneho riešiteľa všetkých úloh odmeníme reprezentačnou obrazovou publikáciou z vydavateľstva Media Svatava.

Správne odpovede z tohto čísla uverejníme v Dialógu 3/2025.

Stranu pripravil Peter Kailing

Zapojte sa aj vy do tvorby Dialógu: svatava@swanmail.sk,
v diskusnom fóre na: www.dialog.cb.sk, písané na adresu redakcie.